

INSTITUTIONALIZING TERRORISM AS A FACTOR OF SOCIO-POLITICAL DESTRUCTION IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF GLOBAL SOCIO-POLITICAL PROCESSES

Assoc. Prof. Kremena B. Rayanova, Ph.D. in law

Department of Law,

University of Ruse

E-mail: krayanova@uni-ruse.bg

Abstract: *The transformative paradigm is at the heart of the scientific approach to terrorism as a destructive political factor. This approach reveals the content of the socio-political process in relation to specific socio-political circumstances and also allows us to analyze patterns of historical dynamics. Socio-political processes are seen as the dynamics of the socio-political system and more globally, as an activity of socio-political players in the implementation of their decisions, as an independent sphere of social development.*

Thus, the role and place of terrorism as a factor of destabilization can only be assessed through the prism of process evaluation of interaction within the socio-political process, as an object-oriented destructive impact. On this basis, terrorist activity targets the interdependent components of the socio-political process.

Keywords: *socio-political, modern terrorism, modern political*

Има общо разбиране за абсолютната разрушителна роля на тероризма. Унищожението е централната връзка на философската антропология на Е. Фром и характеризира биосоциалния феномен, произтичащ от взаимодействието на човешките потребности със социалните условия, проявяващи се в склонност към унищожение, основано на вродена способност за насилие. В тази връзка е необходимо да се раздели защитната агресия, насочена към защита на индивида, и негативната, която е основната форма на унищожение. Политическото насилие се разделя на категории: агресия - агресивност - жестокост; унищожение - политическо унищожение; сила - насилие - принуда - принуда - политическо насилие; законно - незаконно насилие. В този случай се прилага моделът на въздействие-унищожаване. Политическата разруха се счита за принуда под формата на акт на насилие. То представлява състояние на принуда, в резултат на което се извършва обществено опасен акт.

Марксистката теория разглежда социалното разрушаване в рамките на социалното производство и класовата борба. За разлика от това, Франкфуртската школа²³⁷ изхожда от факта, че причината за социалното разрушаване е по-специално връзката между природата и човека. Човекът е разрушително същество, противопоставя се на света, а прогресът е резултат от разрушителни сблъсъци, тъй като разрушаването на определени феномени води до нещо ново. В това отношение се проявява амбивалентният характер на унищожаването, включително неговото прогресивно зареждане. Разглежданите процеси на глобализация също имат признаци на социално-политическо разрушение, тъй като те извършват разчупването на традиционните основи. Тероризмът, обаче, не е вътрешен елемент на тези деструктивни процеси. Той действа като външен деструктивен фактор, който има за цел да спре процесите на глобализация, включително унищожаване и чрез повлияване на динамиката на социално-политическата трансформация, за да се гарантира реализацията на терористичните цели. Обхватът на влияние може да бъде специфична социално-политическа ситуация, подбуждане на вълна от недоволство от властта, намаляване на доверието в правителството и неговите отделни институции и подкопаване на политическата система като цяло.

²³⁷ **Франкфуртската школа** – философска школа, посветена на развиването на диалектична критическа теория. Групата е формирана в Института за социални науки на Университет „Гьоте“ във Франкфурт на Майн (когато Макс Хоркхаймер става директор – 1930 г.). Името „Франкфуртска школа“ е неформално обозначение за мислителите, свързани с Института за социални науки или повлияни от него. Нито една институция не го използва като официално свое название, и главните представители на школата не използват този израз като свое име. Теоретичите на това течение са Хоркхаймер, Адорно, Бенямин, Маркузе, Льовентал, Полок, Фром и др.

Тероризмът в такъв модел изпълнява псевдо-стимулиращата функция на вътрешната мобилизация на политическата система. Страхът от цивилизационното унищожение мобилизира защитни функции, засилвайки ролята на традиционните институции, които парадигмата на глобализацията може да отхвърли. Реакцията на властите проверява нейната стабилност, способността за адекватна маневра със сили и ресурси, координирането им с външната политика и вътрешнополитическите компоненти. Този положителен контекст обаче е непропорционален в сравнение с дестабилизиращия системен потенциал на терора. Тероризмът в концепцията за политическо разрушение е насочен към скритата идеология на обществото, разтворена в популярната култура, норми и традиции. Целта на политическото унищожение е унищожаването на социално-политическите структури и подструктурите на социално-културните единици. Може да се говори за социално-политическите процеси, като постоянна конкуренция на конструктивни и разрушителни процеси. Освен това, действайки като тест за стабилност, унищожаването може да бъде начин за освобождаване на пространство за развитие на нови конструктивни процеси. Това обаче не може да бъде свързано с тероризма, тъй като неговият успех предполага формирането на дългосрочни негативни процеси, които нямат положителен резултат. В тероризма преобладават деструктивните задачи за унищожаване на враждебен свят върху конструктивните задачи в програмата за трансформирани действия. Не е случайно, че терористичната идеология винаги се реализира чрез насилие и без нея е невъзможно.

В този случай влиянието на тероризма върху динамиката на социално-политическите процеси е насочено към политиката като такава, към социално-политическата ситуация, с цел да се вдъхне обществено недоволство от политиката на властите. От друга страна, факторът на тероризма може да се използва като средство за власт за манипулиране чрез формиране на изкуствен образ на врага. Това позволява консолидиране на населението около властовия елит. Тероризмът, който е следствие от процесите на глобализация, се явява като доста противоречиво явление, което сега се превръща в глобален проблем и има разрушително въздействие върху обществените интереси и социалните ценности. Обществената сигурност трябва да се отдаде на основния обект на терористични актове, чието изравняване може да доведе до ограничаване на прилагането на демократичните принципи на съществуване в модерна държава. Това е потвърждение, че в момента недържавните участници не са ограничени до регионалните граници и понятието за суверенитет не ги спира.

В основата на научния подход към тероризма като деструктивен политически фактор стои трансформационната парадигма. Този подход разкрива съдържанието на социално-политическия процес по отношение на специфичните социално-политически обстоятелства, а също така ни позволява да анализираме моделите на историческата динамика. Социално-политическите процеси се разглеждат като динамиката на социално-политическата система и, по-глобално, като дейност на социално-политическите играчи при изпълнението на техните решения, като самостоятелна сфера на социално развитие.

Едно от основните средства за изследване е институционалният подход, който позволява да се оцени формирането на взаимодействието между субектите на относително стабилни модели, разпределени по роли и с нормативна и функционална диференциация. Тероризмът в този случай изглежда е фактор за дестабилизирането на тези модели. Поради трансформацията, причинена от глобализацията, политическата институционализация е и източник на социално-политически процеси, върху които тероризмът оказва отрицателно въздействие. Съдържанието на тази трансформация е развитието на комплекс от процеси, механизми и технологии, които водят до появата на относително стабилни модели на социално-политически взаимодействия в новите условия на глобализация. Благодарение на тях се формира нова глобална социално-политическа структура. Социално-политическата институционализация и свързаните с нея промени, механизмите на вътрешно взаимодействие и процесите на влияние и дестабилизация, насочени към тях отвън, формират компонентите на динамиката на социално-политическите процеси, определят по-нататъшни източници и механизми на развитие.

По този начин ролята и мястото на тероризма като фактор на дестабилизацията могат да бъдат оценени само чрез призмата на оценката на процесите на взаимодействие в рамките на социално-политическия процес, като обектно-ориентирано разрушително въздействие. Изхождайки от това, терористичната дейност е насочена към взаимозависимите компоненти на социално-политическия процес, които включват:

а) социокултурен блок, който съдържа обществено-социални политически ценности, обусловени от вида на политическата социализация и възможностите на социално-политическата мобилност. Изследването на процесите на социално разрушаване включва, като една от методологичните предпоставки разглеждане на обществото като набор от стратегии, насочени към оптимизиране на потреблението на ресурси. В този случай социално-културният компонент на социално-политическия процес трябва да се дефинира като набор от поведенчески модели, средства за тяхното прилагане и контрол над тях. Именно тези модели стават обекти на разрушително терористично въздействие.

б) институционален и процедурен компонент, който включва субекти на политическия процес, политически и правни норми и принципи, както и стила на политиката под формата на стратегия и инструментариум на участниците.

Алгоритъмът на социално-политическия процес се развива по следния модел: появата на политическите институции, развитието на политическата диференциация, политизирането на обществото, диференциацията на вътрешната структура, усложнението на взаимовръзките между елементите.

Диспропорциите в структурата на социално-политическия процес, произтичащи от това, могат да доведат до деинституционализация на модела на взаимодействията. Именно тази цел е изправена пред някои съвременни терористични организации (например екстремистки антиглобалистки движения). По този начин социално-политическите процеси, насочени към терористите, могат да имат циклична последователност от процеси на институционализация и деинституционализация с различна продължителност.

В контекста на глобализацията еволюцията на политическите институции се осъществява по два основни начина: 1) чрез структурната диференциация на политическите институции и специализацията на техните функции; 2) чрез създаване на институции от принципно нов тип - глобален. Формирането на общи стандарти и ценностни модели, политическа либерализация, демократизация на политическия процес, консолидация на обществото, политическа ресоциализация на гражданите и институционализиране на елементи на политическата система могат да се разглеждат като общи социално-политически етапи на глобализацията, които могат да бъдат насочени към терористичен ефект. Резултатите от социално-политическия процес дават възможност да се открият някои начини за неговото развитие, като се гарантира запазването, трансформацията или деинституционализацията на съществуващия политически модел.

Трябва да се има предвид, че в контекста на глобалната трансформация на социално-политическите процеси обектите на терористично влияние, които са елементи на процесите, в зависимост от социокултурните характеристики на политическата система, могат да се различават значително, но тенденциите на глобализация постепенно водят до тяхното окончателно обединение в рамките на новата политическа система. На първо място, това са политическите елити, опитите за влияние върху институциите на гражданското общество, механизмите на политическо участие и политическата конкуренция, векторната ориентация на социално-политическите процеси, които имат както тенденции на възходящо, така и на низходящо развитие.

От особено значение за осигуряването на стабилност на политическата система от разрушителното въздействие на тероризма е въпросът за суверенитета. Такива терористични организации като Ислямска държава, Ал Кайда и др. използват тактики, които показват абсолютно пренебрежение към суверенитета на онези държави, в чиито граници действат и са насочени. Големи съвременни терористични мрежи, първо Ал Кайда, а по-късно и ИДИЛ, дори подадоха заявление за изграждане на държава и въпреки факта, че не са такава, те се стремят да се конкурират с държавите по отношение на контрола над населението и ресурсите.

Тук може да се види такова противоречие, като неспособността на водещата държава да използва своето икономическо превъзходство, за да установи военно господство или да придобие стратегическо предимство пред други водещи сили. Това не е ограничаващ фактор за постигане на тези цели от страна на терористичните организации.

Глобалният характер на тероризма е една от страните на същността на съвременния тероризъм. Тероризмът опровергава ценностите и основите на модерния политически ред и е постоянна заплаха. През двадесети век терорът, терористичните дейности постоянно се развиват във всички възможни посоки. Терористичните дейности в определен регион на света понякога се превръщат в основна причина за такива важни процеси и събития като промяна на политическия режим, мащабна регионална война, дестабилизация на социално-икономическата и политическата ситуация и др. Така терорът, като феномен на социокултурната практика и форма на преследване на определена политическа линия, заслужено се възприема като едно от предизвикателствата пред човечеството в световен мащаб. Всъщност, това е така нареченият модерен тероризъм, т.е. тероризмът, който се развива в съвременния информационен, технологичен, глобален свят. Следователно политическите отношения в много отношения трябва да изхождат от съществуването на такова явление. С неговите насилствени действия той е в състояние да наруши нормалния ход на политическия живот.

С течение на времето не само еволюцията на тероризма, но и ролята на оправдаването на използването на терористични методи също се увеличи. В тази връзка ролята на идеологията като доставчик на такова извинение нараства. През втората половина на 19-ти век политическият тероризъм продължава да бъде до голяма степен селективен, а терористите предпочитат да атакуват определени лица. Обикновено те са високопоставени политически фигури, като министри, крале и президенти. На този етап тероризмът дори е частично оправдан от неговите поддръжници въз основа на „хуманитарната“ предпоставка, която се състои в присъствието, по тяхно мнение, на по-малък брой невинни и случайни жертви, отколкото, например, по време на масово въстание. По-късно, през 20-ти век, тероризмът става все по-селективен и в крайна сметка придобива форма на насилие с преобладаващо безразборно нападение срещу цивилни. Това определя още по-голяма нужда от терористични групи и техните лидери за идеологическото оправдание на действията им. През последните години ролята на идеологията за терористичните групи се е увеличава, особено във връзка с промените в структурните модели на терористични дейности, в контекста на бързото разпространение на мрежови терористични структури.

За сложни мрежови структури, ролята на общите идеологически убеждения и цели, като организационен принцип, е от по-голямо значение, отколкото за йерархично структурираните общности. Тази обща идеология действа като начало за обединяване на структурата, която помага за свързването на често фрагментирани, неформално свързани елементи и им позволява да действат като цяло движение.

Естествено, терористичните групи се опитват да използват определени идеологии като своя основа, тъй като терористичната им дейност се основава на някои социално-политически, националистически или религиозни мотиви, често използвани в различни комбинации. Идеологията в този контекст е неразделна част от институционализирането на тероризма с придобиването на нови разрушителни качества в контекста на глобализацията. Въпреки това, независимо от специфичните мотиви на терористичните групи и присъщата им идеология, техните политически и идеологически убеждения са склонни да изпълняват общи функции. Сред тях се откроява идеята, че тази държава, на първо място, практикува насилие и терор. Този аргумент отдавна се използва от терористи от всякакъв вид като морално алиби. Друг мотив, общ за терористичните групи, е прилагането на такъв принцип като „колкото по-лошо, толкова по-добре“.

С други думи, колкото по-катастрофални и разрушителни са последиците от терористични актове и по-брутални репресиите от държавните органи, толкова е по-добре за терористите. Въпреки че, всички терористи използват подобни аргументи, този принцип действа като отделна, специфична идеология на тероризма.

Натрупването на терористичен потенциал в обществото, първоначално има латентен характер. В рамките на разглеждането на тероризма като фактор на политическо разрушително въздействие в контекста на глобализацията, трябва да се вземе предвид теорията за процесите на социопсихична епидемия. Концепцията за „психична епидемия“ е разработена от руски учени от края на XIX и началото на XX век, както и от съвременни изследователи²³⁸, където социопсихичната епидемия се определя от такива условия на живот на хората, приспособяването към които чрез постепенна, еволюционна трансформация или модернизация на съществуващите форми е невъзможно или неефективно. Тя изисква появата на принципно нови форми на дейност и взаимодействие на хората.

С други думи, причината за една социално-психическа епидемия е кризата на адаптацията на общността. Функцията на социопсихичната епидемия е да елиминира ненужната социокултурна информация от обществото (институции, статuti, роли, културни норми и ценности) и по този начин да подготви нов етап на социогенезата. Такива опити се правят, от една страна, в хода на глобализационните процеси, а от друга, те могат да бъдат извършвани от субектите на тероризма. В зараждащата се глобална среда може да се появи нова социополитическа общност по отношение на една част, която е обхваната от социопсихична епидемия като външна среда, която осигурява институционализирането на разрушителните елементи в относително стабилни форми. Трябва да се има предвид, че социопсихичната епидемия е невъзможна без постоянно присъствие в обществото на редица традиционни социални санкции, които могат да бъдат провокирани от терористична дейност.

Понастоящем идеологията като фактор за институционализиране на тероризма играе особена роля по отношение на попълването на социалната база за всички терористични сдружения. Провъзгласявайки социално значими цели и идеи, които могат да засегнат интересите на определени сегменти или групи от обществото, идеологията е способна да обедини хората в една общност, да натрупа енергията си и да ги насочи към прилагане на подходящи форми на терористични действия. Всъщност идеологията структурира връзката между реалното и очакваното състояние на нещата, като идентифицира най-ефективните пътища за необходимите промени. В рамките на идеологията се осъществява формирането и впоследствие предаването на вярвания и възможности, свързани с променящите се социални условия, постигането на правосъдие, което често е източник на разрешение за прилагане на насилствени мерки в настоящето.

Процесът на трансформация на тероризма потвърждава функционалната цел на нейната идеология. Въпреки това, с цялото разнообразие от идеологически платформи, основните идеи, които съществуват в терористичната практика, трябва да включват идеите за свобода и справедливост, които принадлежат към категорията на най-високите ценности дори в терористичното движение. Това се вижда добре в промяната в статута на идеите за свобода и справедливост, които първоначално действат като идеологическа и ценностна обосновка за терористичните дейности, като форма на политически протест.

През всеки исторически период тероризмът има свои специфични особености, смисъл и цел. Но досега е имало известна трансформация във функционалното запълване на тези идеи. Тя се е реализирала в прагматичната манипулация на общественото съзнание. Използването на тези идеи в съвременната идеология на тероризма го прави сериозен инструмент в борбата за господство и власт. Това произтича от факта, че като цяло структурата на идеите и ценностите на идеологията на тероризма се явява като съдържание със субективно значение, което определя целта на терористичната дейност.

В съвременното общество идеологията позволява на хората да разбират света около тях. Тя ги снабдява с ценности, морална рамка и способност да разбират и придават смисъл на взаимоотношенията. Следователно в идеологията на тероризма има определен набор от идеи, които могат да отразят мирогледа на терористична група, изразявайки целия комплекс от

²³⁸ Трошин А.А. Социальная деструкция как объект культурологического анализа: диссертация ... канд. филос. наук: 24.00.01. Москва, 1999. 150 с.

неговите интереси. Идеологията определя възгледите и оценките на всички субекти на терористична група по въпросите, за които са насочени всички нейни дейности. Както отбелязва К. Герц, същността на идеологията се състои в същността на "карта, отразяваща проблематичната социална реалност и матрица, чрез която се създава колективното съзнание"²³⁹. В същото време обикновеното съзнание възприема идеологията на тероризма като специфична форма на реалност, притежаваща определени изкривявания, служеща като "призма, чрез която терористите гледат на събитията и действията на други хора"²⁴⁰. Това е идеологическа призма, която позволява на терористите субективно да интерпретират определени въпроси и да определят необходимите начини за тяхното разрешаване.

Идеологията на тероризма, се определя в "Речникът на основните понятия и понятия в борбата срещу тероризма и други прояви на екстремизъм" като: "Идеологията на тероризма е система от идеи, екстремистки възгледи, изразяващи интересите на различни субекти на социални и политически отношения, оправдаващи използването на незаконно насилие и сплашване за реализиране на тези интереси, оправдаване на съответните цели на терористичната дейност и, като правило, определяне на механизма за тяхното постигане"²⁴¹. Въпреки това, А.И. Долгов говори за липсата на идеология на тероризма поради липсата на споменаване в международни актове, като се говори за "действия, методи и практики на тероризма"²⁴². На свой ред, В.Е. Петрищев също потвърждава липсата на идеология на тероризма, която е универсална концепция за използване на агресивни методи, насочени към постигане на политически цели. Но той говори за разновидностите на идеологията на тероризма, използвайки вече съществуващите идеологически и политически концепции, религии, традиции, обичаи и лозунги, като посочва, че "при формирането на терористична идеология, национализъм, клерикализъм, сепаратизъм, политически екстремизъм на левицата или дясно крило"²⁴³.

Изследователите често идентифицират идеологията на тероризма със стратегическите цели, които терористите си поставят, но между тях има фундаментални различия, които се състоят в постоянното заместване от терористите на първоначалните им цели, където идеите, които те обявяват, играят само ролята на външната рамка на тероризма. Наборите от идеи се считат за съществени елементи от характера и динамиката на групата, а тяхната идеология - като разграничаване от „обикновени“ групи или „обикновени“ хора. През последните петнадесет години идеологията се превърна във фетиш в изучаването на терористични групи. Но в същото време се губи критично внимание към процеса; тоест специфичните механизми, чрез които се развиват политическите организации, а в случай на организации, които прибягват до тероризма, начините, по които те следват при използването на насилие.

Фетишът на идеологията, характеризиращ изучаването на тероризма в продължение на много години, продължава да ослепява изследователите, намеквайки, че идеологията действа като нововъзникващо качество на организационната динамика, а не като съществена категория, определяща такава динамика. Това води до прекомерен фокус върху индивидуалната мотивация и убеждения и води далеч от първоизточника на основните процеси, обединяващи много организации, както насилствени, така и ненасилни. Следователно, изучавайки терористичните организации, учените се фокусират предимно

²³⁹ Гирц К. Интерпретация культур. М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. С. 250.

²⁴⁰ Drake C.J.M. The Role of Ideology in Terrorists. Target Selection // Terrorism and Political Violence. 1998. Vol. 10. № 2. P. 53-85.

²⁴¹ Словарь основных терминов и понятий в сфере борьбы с терроризмом и иными проявлениями экстремизма. / Общ. ред. Петрищев В.Е. М.: Эдиториал УРСС, 2003. 66 с.

²⁴² Долгова А.И. Теоретические основы реагирования на экстремизм и терроризм. Проблемы теории и практики борьбы с экстремизмом и терроризмом. М., 2014. С. 6-17.

²⁴³ Петрищев В.Е. Некоторые проблемы противодействия идеологии терроризма в Российской Федерации. // Вестник Национального антитеррористического комитета. 2013. № 2. С. 31-33.

върху организационната идеология. Тази идеология остава централният начин, по който учените организират своето разбиране по много въпроси за терористичните групи. Вярваме, че идеологията трябва да се използва предимно за обяснение защо хората се присъединяват към терористични организации; как се формират и развиват такива групи; и как да се класифицират терористичните групи в спектъра на тези организации.

В този случай е необходимо частично да се съсредоточим върху организационните идеологии, защото терористичните групи сами активно "инвестират" в самопредставянето на своите убеждения. Политическите организации, независимо дали са въввлечени в насилствен конфликт или не, смятат себе си за организирани и ръководени от определена идеология; това е тяхното значение. По този начин те правят своята идеология лесно достъпна чрез речи, публикации и други изявления, конституции, брошури, трактати, публикации в социалните медии, конференции, телевизионни и радиопрограми и интервюта. Всъщност повечето групи отделят много време и енергия, за да предадат своята идеология на всеки, който я чуе. Те предприемат активни усилия да се представят като мотивирани от ключови идеи за сила.

Следователно основата на терористичния мироглед е абсолютна увереност в себе си, създаваща пречки за критично мислене и условия, които отричат всякакви съмнения. Желанието да доминират над цялото човечество позволява на терористите да се определят като арбитри, способни самостоятелно да говорят за истината или неистината, справедливостта и несправедливостта, като по този начин създават „супер-законно“ пространство. В този случай идеологията на тероризма осигурява критична позиция спрямо целия друг свят, във връзка с всичко, което се случва, предопределяйки терористичната активност „за позицията на такова образуване, което определя мярката и предписва нормата на всички неща“²⁴⁴.

В тази връзка е справедливо да се разгледа предпоставката, че идеологията на тероризма отразява избирателни и аксиологични и семантични аспекти на терористичната дейност. В този случай избирателността на терористите се проявява в осъзнаването на техните собствени интереси и цели, наличието на стратегически насоки и тактически цели и най-важното - в оправданието на самата терористична дейност. В този случай ценностното съдържание на терористичната идеология се отразява в конкретни идеи, които имат субективно значение и придават смисъл на дейността на терористичните групировки. Благодарение на това протича процесът на радикализация на съзнанието, създаващ степен на готовност за прояви на екстремизъм, преминаващ в неговата крайна форма - тероризма.

Проучванията на психологическата обработка, религиозното преобразуване, култовете и терористичните групи като такива дават вероятен отговор. Това се дължи на екстремни форми на групово влияние и социален натиск. Целта е да се изолира човек от други системи на убеждения, да се делегитимизират и обезлюдят потенциалните цели, да не се толерира никаква несигурност относно неприемането или дори убиването на скептици и да се обожават водачът. Всичко това заедно създава отделна, затворена социална реалност, която противоречи на социалната реалност на произхода или социалната реалност на алтернативните култури. По същество това е форма на организация на секта, но секта, която е умишлено екстремистка и използва терористични средства.

Така например, когато става въпрос за избиране на цели за атаки, идеологията играе специална роля. Например, марксистките и анархистките групи ще атакуват индустриалците и правителствените структури, но повечето от тях ще избегнат убиването или нараняването на граждани, които смятат за потиснати от капиталистите или държавата. Въпреки това, дори групи, които са част от едно движение, могат да имат значителни различия в идеологията. Съществуващата дълбока пропаст между Ал Кайда и Ислямска държава включва не само насочване, но и как да се води джихад като цяло. Фокусирането върху идеологията ясно показва, че сливането на Ал Кайда и Ислямска държава няма да се случи, въпреки съобщенията в пресата, които предупреждават за този смъртоносен съюз.

²⁴⁴ Хайдеггер М. Время и бытие. М.: Республика, 1993. С. 52.

Идеологията на терористичните групи рядко предоставя широки възможности за тяхното разграничаване от общностите, от които те възникват. Официалната програма АНО, една от основните терористични групи в Колумбия, фокусира върху жилищната реформа, образователната реформа, националните здравни планове и правата на малцинствата - цели, които са широко разпространени сред много колумбийци. В Близкия изток идеологията на Хамас е съсредоточена около идеята (записана в техния устав), че "Палестина е ислямска земя ... отхвърлянето на всяка част от родината е като отхвърляне на част от самата религиозна вяра". Тази идея обаче няма смисъл в за определени групи, доколкото се явява обща гледна точка сред много палестинци, които не подкрепят Хамас. И това отразява подобни убеждения за юдаизма и в Израел, които се държат от много религиозни израелци и американски евреи, които не са част от или дори подкрепят каквито и да било терористични групи.

В същото време идеологията на терористичните групи често е нестабилна, което я прави лоша база за класифициране на групи или отчитане на тяхната динамика. Това е особено вярно, когато става въпрос за организационни цели. Например през 1988 г. задачата на Ал Кайда е да поеме контрола над Афганистан; през 1992 г. убийството на американски войници в Арабия и Африка, а през 1996 г. освобождението на мюсюлманите по целия свят; през 1998 г. убийството на американци по света; през 2001 г. - освобождението на Палестина. Други добре известни групировки, включително бригадата на мъчениците Ал-Акса в Палестина, PKK в Турция, ETA в Испания и Светъл път в Перу, също постоянно са променяли идеологическите си цели.

Като отражение на система от определени ценности и вярвания, идеологията на тероризма предоставя на терористите самоидентификация като вид общественно-политическо движение, чиято основна цел е да освободи определени теми от нещо или от някого. Това се осъществява в ролята им на „освободители“, „борци срещу режима“, „джихадски воители“ и др. Това е специфична идеология, осигуряваща интеграция и мобилизация на терористични групи, насърчаваща тяхната интеграция в едно движение. Какво трябва да бъде признато като отличителна черта на тероризма на настоящия етап. В същото време идеологията на тероризма се характеризира с комуникативна функция, която се осъществява в процесите на манипулация, влияе върху социалната визия, осъзнаването и разбирането на обкръжаващата реалност, като гарантира, че националистическите, религиозно-политическите или сепаратистките поведенчески модели, изисквани от терористите, са фиксирани в общественото съзнание.

Това води и до друга цел на идеологията на тероризма, която е да се разширят редиците на терористите чрез включване на нови хора в терористични групи. Когато терористите се възприемат като лица, подкрепяни от тяхната идеология, организационна структура и активна практика, съществува изравняване както на териториалните, така и на правните ограничения на държавите, създавайки възможности за терористите да оправдават различни форми на насилие срещу онези, които не са пряко свързани с терористичната атака.

Желанието на идеологията да оказва влияние върху социалните, националните и религиозните чувства е обусловено от по-ясното формиране на интересите и нуждите на определена категория хора, съсредоточаване върху техните специфични проблеми, посочване на източниците и начините за тяхното решаване чрез осъществяване на активни действия. В тази връзка, трябва да се съгласим, че чрез такова участие е възможно да „намалим несигурността и да увеличим самочувствието на човека, като по този начин лекуваме някои от нараняванията, причинени от трудни лични преживявания... терористичните организации предлагат идеология със силен морален компонент, дълбок смисъл и оптимистична визия за бъдещето.“

Следователно, идеологията на тероризма се основава на рационално-логическото оправдание на тероризма, което дава възможност да се обоснове и оправдае използването на насилие за установяване на ценности, които са важни за терористите. Ключов момент е избягването на вина и съответно прехвърляне на отговорността за собствените си действия към други лица, чиято централна роля в повечето случаи се признава от една или няколко държави, които според тях практикуват насилие и терор в собствените си интереси. Трябва да

се има предвид съпадението на идеологическите симпатии на държавите с особеностите на тяхната външна политика, включително стратегическите интереси.

Същевременно в рамките на идеологията на тероризма тезата за оправданието и допустимостта на използването на насилствени методи като мерки за самозащита непрекъснато се преувеличава, което изключва възприемането им като престъпна дейност, при условие че прилагат такива методи, противопоставящи се на държавна дейност или други фактори на сила, ограничаващи свободата. Това до голяма степен се определя от факта, че основата на повечето идеологически доктрини на терористични групи са прояви на екстремизъм на радикално революционно или радикално-консервативно убеждение.

Благодарение на екстремизма се осъществява идеологическо подхранване на тероризма, което определя неговото развитие. Въпреки това не може да се каже, че тероризмът действа като социална практика на екстремизъм. В същото време практиката на екстремизъм има значителна разлика от практиката на тероризма, в рамките на която екстремистът не извършва изцяло своя акт, но терористът завършва делото си. Ето защо можем да се съгласим, че „екстремизмът възниква от крайностите на възприятието за живота на обществото, а тероризмът идва от крайностите на екстремизма”²⁴⁵.

Следователно, идеологията на тероризма се основава на рационално-логическото оправдание на тероризма, което дава възможност да се обоснове и оправдае използването на насилие за установяване на ценности, които са важни за терористите. Ключов момент е избягването на вина и съответно прехвърляне на отговорността за собствените си действия към други лица, чиято централна роля в повечето случаи се признава от една или няколко държави, които според тях практикуват насилие и терор в собствените си интереси. Трябва да се има предвид съпадението на идеологическите симпатии на държавите с особеностите на тяхната външна политика, включително стратегическите интереси.

В тази връзка трябва да се цитират най-често срещаните комбинации от идеологии, които се отличават от Е. Степанова:

- а) синтез на десния екстремизъм и религиозния фундаментализъм;
- б) смесица от радикален национализъм и левия екстремизъм;
- в) религиозен екстремизъм в съчетание с радикален национализъм или с етнически сепаратизъм²⁴⁶

Към настоящия момент класификацията на съществуващите видове съвременен тероризъм, основана на техните идеологически основи, е доста предизвикателство. Сред основните причини за това са липсата на независими и концептуално формирани холистични идеологически конструкции, характерни за някои терористични групи. Идеологията на тероризма днес е по-близка до съвкупността от различни идеологии, които служат за постигане на определени цели, чиято динамика на избор е доста активна. Във връзка с това, като се има предвид доста сложния характер на идеологиите на терористичните групи, най-продуктивно е установяването на общи основания за идеологията на тероризма, сред които са следните:

Левият екстремизъм: насилие в подкрепа на революционната социалистическа програма и мнението, че лицето е защитник на народа. Тя се характеризира с пренебрежение към капитализма, империализма и колониализма, марксистката политическа ориентация и прокомунистическите / социалистическите убеждения или подкрепа за децентрализирана, не-йерархична социално-политическа сила. Историята на XX век ни казва, че маргинализираните групи от населението не се мобилизират само спонтанно. По това време оставаше идеология, която изигра централна роля в създаването на първоначално чувство за общност (като

²⁴⁵The Social Psychology of Suicide Terrorism. 19/10/2014/ by de la Corte Ibáñez, Luis [Electronic resource]. URL: <https://www.ict.org.il/Article/1233/The-Social-Psychology-of-Suicide-Terrorism> (date of access: 02.04.2018).

²⁴⁶ Степанова Е.А. Терроризм: проблемы определения и функционально-идеологическая типология // Мировая экономика и международные отношения. 2010. № 7. С. 23 -32.

работници или селяни), а след това и за запълване на тази общност с чувство за политическа цел. В други случаи работниците просто не се издигаха или се издигаха в защита на споразумения, за които се смята, че противоречат на техните интереси (например фашизъм).

Десният екстремизъм: насилие в подкрепа на убеждението, че личен и / или национален начин на живот се атакува и или вече е загубен, или заплахата е непосредствена. Тя се характеризира с антиглобализъм, расово или етническо превъзходство, или национализъм, необходимостта от централизирана федерална власт, зачитане на личната свобода и / или вяра в конспиративни теории, които са сериозно застрашени от национален суверенитет и / или лична свобода.

Националистически / сепаратистки екстремизъм: насилие в подкрепа на етническото или геополитическото самоопределение. Тя се характеризира с регионална концентрация и история на организирана политическа автономия, традиционно правителство или регионално управление, както и ангажимент за придобиване или възстановяване на политическата независимост.

Религиозен екстремизъм: насилие в подкрепа на определена система от религиозни вярвания и съответните културни обичаи и нагласи, понякога в противовес на конкуриращите се системи от убеждения. Характеризира се с противопоставяне на предполагаемите Божии врагове, невярващи или предполагаеми злодеи; желанието да се въведе насилствено религията в политическата или социалната сфера чрез въвеждането на строги религиозни принципи или закони; и / или да доведе до края на времето (подкатегории: християнска, еврейска, ислямска).

В тази връзка трябва да се отбележи, че ролята на идеологията допълнително усложнява предполагаемата връзка между религията и тероризма. Мнозина в мюсюлманската общност бързо се дистанцират от идеологическия избор, който проповядва насилие. Най-често срещаният извод е, че тероризмът няма религия.

Историята предполага, че идеологията може да взаимодейства с фактори на индивидуално ниво по различни начини и може да доведе до различни резултати. През последните две десетилетия, конкретни интерпретации на религиозни текстове генерират идеологии, които придават значение на индивидите и възхваляват актовете на насилие като логически действия. В много случаи тези идеологии се консумират без никакво сериозно действие. Понякога те се появяват чрез вокална подкрепа и пропаганда. В някои случаи те принуждават отделните лица да извършват сами актове на насилие или да създават организации, които да им позволяват или да се присъединяват към тях. Тази реакция е донякъде разбираема, тъй като повечето вярващи не биха искали те или техните системи от убеждения да бъдат свързани с гнусни действия.

Религията обаче е едновременно социално явление и божествено. Тя се практикува от хората и е част от всичките им морални недостатъци и успехи. Като се има предвид широко разпространената му природа и легитимността, която нейното човешко общество дава, религията е централен компонент на много построени идеологии, както мирни, така и насилствени. Когато някой купува идеологията на джихадизма, неговото или нейното чувство за себе си, общността и светът като цяло идва от крайното тълкуване на религията и свързаните с нея практики. Освен това, борбата с войнствеността не може да игнорира ролята на идеологията и ролята на насилствените интерпретации на религията. При разглеждането на този фактор ролята на религиозните общности става първостепенна. Един от важните приноси, които общините могат да направят, е идентифицирането и изолацията на идеолозите, които проповядват омраза и насилие. Друг начин е да се осигурят адекватни усилия за институционализиране на ненасилствените и социални интерпретации и норми.

Тероризмът не е продукт на идеални отношения, свързани с исляма. Това е до голяма степен продукт на различни фактори на икономическия ред, сред които могат да бъдат идентифицирани бедността и бедността, присъщи на редица мюсюлмански държави както в Азия, така и в Африка, ниско ниво на социална защита на населението и др.

Друга група фактори са идеите за екстремизъм и тероризъм, които възникват въз основа на политическа нестабилност, беззащитност на гражданите от заплахы и насилие, грабежи, бандитизъм и корупция на държавната власт. Ето защо всички усилия са все по-ясни, че са

необходимими различни мерки. Само чрез преодоляване на структурните, индивидуалните и идеологическите корени на тероризма държавите имат всички шансове да премахнат тази заплаха.

Днес практиката показва, че същността на терористичната дейност не произтича от религиозните текстове или от дуалния характер на съществуващите в тях разпоредби. Само двойното разбиране е присъщо на различни видове религиозни текстове, където основният проблем не е самото съдържание, а предаването на религиозен текст на определен език. Тоест, това може да бъде езиков или семантичен проблем, който надхвърля не само идеологическите проблеми, но и политиката като цяло. Трябва ясно да се разбере невъзможността да се припише на тероризма разчитането на разпоредбите на определена религия в общество, където всяка религия е преди всичко свободата на религията. Разбирането или отхвърлянето на този факт на държавно ниво допринася за ескалацията на междурелигиозните или междуетническите конфликти с участието на държавата.

Разширяването на сферата на екстремистката дейност на терористичните сили е именно потвърждение на този момент. В същото време, заявеният радикализъм на ислямските движения не може по никакъв начин да бъде идентифициран с мюсюлманската вяра, дори въпреки използването на неговите лозунги и свещени писания в нейната идеологическа основа. Екстремистката трансформация на религиозните канони сама по себе си е вредна за хората, които се придържат към ислямската вяра, като изопачават основните му принципи, създавайки страх и несигурност в умовете на истинските мюсюлмани не само в религиозните институции, но и в светските основи на държавността.

Известно е, че създаването на идеологията на тероризма е желанието на определени субекти да променят определени социални отношения въз основа както на справедливи идеи за социално развитие, така и на приключенски идеи, които често преследват егоистични цели за постигане на власт или материално обогатяване. Само последните по своята същност противоречат на основните разпоредби на световните религии. Трябва да се има предвид също, че поради социалното развитие появата на либерален модел на икономическо развитие е катализатор не само за нарушения на равенството в разпределението на материални блага, но и за произтичащото от това насилие, което се стреми да изравни противоречията на този икономически модел. Естествено, вече на нивото на общественото съзнание, възникна необходимост, която доведе до постоянен тренд на промените в ситуацията, която породила, пряко или косвено, формирането на терористични стремежи като краен път на социално-икономически и политически трансформации.

В съществуващия либерален модел на съвременната световна икономика принципите на равенство и справедливост, произтичащи от религиозните текстове, не са доминиращи. Вместо това, те са обект на икономическото законодателство на търсенето и предлагането. Това поражда, особено в най-бедните страни, две основни идеологически тенденции: негативно отношение към съществуващите икономически отношения и желание да се постигне материалното благосъстояние по алтернативен начин. Така, в лицето на отричането от икономическата действителност на религиозните норми и културните традиции, упованието на религиозни ценности често води потенциалните терористи да приемат основните идеи за тероризма като панацея за лична бедност, често утежнена от подкрепата за колективни настроения.

Към днешна дата тероризмът няма ясно дефиниран противник, затова на ниво идеология основната противоположна категория са „силите на злото”. По този начин основните терористични движения на проислямското убеждение се основават на радикалната идеология на Мюсюлманското братство, която се появи в Египет през 20-ти век. Те отричат всички предимства на съвременната цивилизация, използвана от мюсюлманското население по целия свят: радио, кино, телевизия, реклама, европейска мода и т.н., които за тях представляват проявление на силите на злото. В същото време проява на идеологически конформизъм се състоеше в забрана на публикуването на списания, провеждане на политически дискусии и предизборни кампании, които да гарантират установяването на демократичен режим. В подкрепа на това имаше послание за отслабването на мюсюлманския свят.

Подобна идеологическа основа доведе до факта, че ислямските радикали вече се борят не само срещу съществуващите политически режими в Америка или Европа, но и засягащи мюсюлманските страни, като оправдават тази дейност като изграждане на нов свят от самото начало. Това означава, че политическите задачи в рамките на тероризма вече са достигнали нивото на отхвърляне на старата политическа система и изграждането на нова. Всъщност това беше демонстрирано от талибаните в Афганистан след оттеглянето на ограничен контингент от съветски войски от страната. Но, въпреки факта, че „идеята за мюсюлманско възраждане под формата на единна държава сама по себе си не съдържа нищо престъпно, подобно на други универсалистски идеи, например комунистическия международен, панславизъм, християнско единство, дори европейско обединение. Тя може да се счита за утопична, консервативна, каквато и да е, но не и престъпна. Тя може да се превърне в организираща и вдъхновяваща основа за мащабни дейности²⁴⁷. ”Лидерите на радикалния ислям успяха да обединят значителен брой въоръжени ислямистки групи и други терористични организации, действащи практически по целия свят, в едно движение.

Освен това, характерна черта на терористичната дейност в мюсюлманските страни е желанието на терористите да унищожат събрата, които в по-голямата си част не приемат идеята за джихад във формата, която се признава от съвременните терористични групи. Радикалните ислямски движения не могат да спечелят по-голямата част от населението в мюсюлманските страни. В същото време в европейските страни със стабилни мюсюлмански диаспори, набирането на персонал на радикални групи се извършва изборително, главно от кандидати, които са в негативни условия, без работа, пари или незаконен статут. Представлявайки истинска „сила на злото“, съвременният тероризъм не е в състояние да използва съществуващата идеологическа основа на обществото, което предполага формирането на специална идеологическа област. Освен това, тази област трябва също така да осигури различни нива на осъзнаване на „значението“ на терористичните дейности, които включват както нископрофилните цели, така и целите на освобождаването на цялото човечество. По-голямата част от религиозните култове признават образа на общ враг, който може да бъде обвинен за всички проблеми на организацията: неверници, Сатана, държавата и т.н. Човек в неговата природа има нужда да посочи както враговете си, така и своите съюзници. Именно това желание за самоидентичност се използва от идеолозите на радикалния ислям като фактор за поддържане на бойния дух на бойците, идентифициране на един или друг враг. Това в много отношения формира състоянието на терорист на вътрешното самооправдание, осигурявайки неговото участие в терористични действия. Във всеки случай целта на идеологията на тероризма е да се осигури готовност за изпълнение на целите, поставени от лидерите на терористичната група.

Дългото съществуване на определен брой членове на терористични групи в единно идеологическо пространство, различно от нормалното възприемане на реалността, в условията на постоянно влияние върху тяхното съзнание чрез използване на психологически технологии и интензивно обучение в бойна употреба, води до формирането на специален вид обществено съзнание - тероризиран ум.

Терористичното съзнание е различно от установените в света културно-исторически и социално-икономически реалности, изкуствено създадени и изолирани съществуващи възприятия за живота на определен набор от хора, обединени от един идеологически комплекс, който формира индивид на ниво фанатизъм, осъзнаващ собствената си изключителност и хипертрофирано значение в околния свят. Терористичното съзнание формира специален комплекс от потребности, свързани със защитата на тясно насочени по-висши идеали или интереси, постигането на което в рамките на това съзнание е високо или дори изключително ниво на морално одобрение при използване на хипертрофирани форми на религиозно оправдание. За формирането и препредаването на дадена идеологическа конструкция всяка

²⁴⁷ Гусейнов А.А. Терроризм в современном мире. Опыт междисциплинарного анализа (материалы «круглого стола») // Вопросы философии. 2005. № 6. С. 6.

терористична група притежава изрично или специфично конспиративно покритие от първоначалното идеологическо ядро.

Следователно, идеологията на тероризма е характерна не само за някакъв светоглед, отразяващ и някои мисловни конструкции, но и редица характерни черти, състоящи се в наличието на пълна безкомпромисна и изключителна нетолерантност към опонентите с господството на абсолютен догматизъм и претенциите към абсолютната истина на извършените действия; изкривено възприемане на заобикалящата действителност, включително отхвърлянето му в случай на ориентирано към заплахата възприемане на света; висока степен на радикализъм в гледните точки и крайности в избора на начини за действие; утопизъм и абсолютна вяра в постижимостта на техните идеали, както и фанатизъм, мания за определена идея.

Така идеологията на тероризма се явява като набор от идеи, ценности и нагласи, които по принцип са крайно радикални. В същото време такава идеология е преди всичко съзнателна форма на целенасочено оправдание за използването на различни форми на насилие в различни условия и по отношение на неопределен кръг от хора, легитимиращи самата терористична дейност. Тероризмът в този смисъл служи като асиметрична форма на противодействие на съществуващите в обществото и държавата идеологически и ценностни структури, чиято цел е да се стремят да разрушат или напълно да унищожат съществуващия ред на социокултурното взаимодействие във връзка с всеки случай на терористична дейност.